

¹¹ Зуєва Ю. А. Вказана праця. – С. 131.

¹² Камінська Н. В. Місцеве самоврядування: теоретико-історичний і порівняльно-правовий аналіз: навч. посіб. – К.: КНТ, 2010. – С. 172.

¹³ Трачук П. А. Місцеве самоврядування в Україні у контексті конституційних і демократичних реформ: Монографія. – Ужгород: КП «Ужгородська міська друкарня», 2006. – С. 73–74.

¹⁴ Там само. – С. 74.

¹⁵ Проблеми формування місцевих рад та їх виконавчих органів: Монографія / За ред. Ю. М. Тодики. – Х.: Право, 2009. – С. 191–196.

Резюме

У роботі досліджуються питання тенденцій та перспектив розвитку функціонального призначення місцевого самоврядування в Україні, проводиться узагальнення проблем функціонального призначення місцевого самоврядування та виокремлюються тенденції його розвитку.

Ключові слова: функціональний аналіз, місцеве самоврядування.

Резюме

В работе исследуются вопросы тенденций и перспектив развития функционального предназначения местного самоуправления в Украине, проводится обобщение проблем функционального предназначения местного самоуправления, выделены тенденции его развития.

Ключевые слова: функциональный анализ, местное самоуправление.

Summary

The work investigates the issues of tendencies and perspectives of the development of functional implementation of local self-government in Ukraine.

Key words: functional analysis, local self-government.

Отримано 6.02.2012

І. Ф. МАРЧУК

Ірина Федорівна Марчук, аспірант Волинського національного університету імені Лесі Українки

ЮРИДИЧНІ ПОСЛУГИ І ЮРИДИЧНА ДОПОМОГА: ПРОБЛЕМИ РОЗМЕЖУВАННЯ

В умовах демократизації українського суспільства, свободи вибору підприємницької діяльності, яка не заборонена законом, та створення найбільш сприятливих з часів незалежності держави умов для ефективного розвитку підприємництва особливої актуальності набуває розвиток діяльності з надання послуг. В останні роки в Україні кількісно збільшилася сфера надання юридичних послуг, у зв'язку з цим гостро постає необхідність їх законодавчого врегулювання. І це викликає необхідність створити такий правовий механізм для врегулювання зазначених правовідносин, який, з одного боку, стимулював би економічну доцільність діяльності з надання юридичних послуг, а з іншого – належним чином забезпечував реалізацію прав і законних інтересів його учасникам.

Нині у вітчизняній юридичній літературі не існує ґрунтовних наукових досліджень з даної проблематики. Разом з тим, варто зазначити, що окремі питання надання юридичних послуг все ж досліджувалися в працях переважно російських науковців: Т. І. Ільїної¹, Д. В. Музюкіна², О. М. Щуковської³, І. О. Владимірова⁴. Дослідження окремих аспектів надання послуг можна знайти у працях таких вчених, як С. С. Алексєєв⁵, О. С. Красавчиков⁶, О. С. Іоффе⁷, М. В. Кротов⁸. Зрозуміло, що такий стан не можна назвати задовільним, а тому потребує визначення поняття юридичних послуг, зокрема на основі розмежування його з такою суміжною категорією як юридична допомога. Доводиться констатувати, що у вітчизняному законодавстві ці два поняття змішуються, що не дає можливості визначити ані змісту, ані суб'єктів, ані порядку і способів надання юридичних послуг як об'єктів цивільних правовідносин. Отже, актуальність досліджуваного питання полягає в недостатній розробленості поняття юридичних послуг та їх розмежування з юридичною допомогою на науковому рівні.

Метою цієї статті є розмежування понять «юридична послуга» і «юридична допомога». Розмежування понять «юридичні послуги» і «юридична допомога» є необхідним з метою чіткого визначення місця і значення цих правових інститутів у регулюванні суспільних відносин.

Відповідно до норм ч. 2 ст. 3 Конституції України права і свободи людини та їх гарантії визначають зміст і спрямованість діяльності держави⁹. Права і свободи є основним елементом правового статусу люди-

ни і громадянина. Діставши закріплення в Конституції України, права і свободи визначають міру можливої поведінки людини і громадянина, відображають певні межі цих прав і свобод, можливість користуватися благами для задоволення своїх інтересів.

Відповідно до Рішення Конституційного Суду України з метою забезпечення реалізації закріплених прав і свобод людини і громадянина Конституція України встановлює відповідні правові гарантії. Зокрема, в ч. 1 ст. 59 Конституції України закріплено право кожного на правову допомогу. Право на правову допомогу – це гарантована Конституцією України можливість фізичної особи одержати юридичні (правові) послуги¹⁰. Шляхом закріплення цього права в Основному Законі держава створила всі передумови для розвитку можливостей отримання і надання юридичних послуг у різних сферах правовідносин, створення спеціальних правових механізмів забезпечення і реалізації права на юридичну (правову) допомогу.

У продовження конституційних положень про право на правову допомогу ці норми Основного Закону отримали своє закріплення в тих галузях права, в яких частіше за все виникає необхідність захисту прав та інтересів особи, зокрема в кримінально-процесуальному і адміністративно-процесуальному праві.

Крім того, зазначені положення отримали свій розвиток у цивільно-процесуальному та господарсько-процесуальному праві. Так, В. М. Баглай писав з цього приводу, що «кожен, хто потребує кваліфікованої юридичної допомоги може отримати її звернувшись до адвоката. У кримінальному процесі адвокат виступає захисником підозрюваного, обвинуваченого, підсудного і засудженого, а в цивільному – представляє інтереси позивача відповідача, третьої особи та інших учасників процесу. Крім того, юридична допомога може надаватися також особам, які притягуються до адміністративної відповідальності»¹¹.

Юридична допомога як правовий інститут, що включає в себе норми міжнародного, конституційного та інших галузей права, має своїм змістом гарантування можливості фізичної особи одержати гарантовані державою юридичні (правові) послуги.

Розширення сфери юридичної допомоги стало вагомим фактором у розвитку сфери надання юридичних послуг.

Поняття «юридична допомога» можна визначити як сукупність наступних характерних ознак:

- мають бути певні передумови для звернення за юридичною допомогою: передконфліктна чи конфліктна ситуація, що вже має місце і суттєво загрожує нормальному здійсненню прав і свобод фізичної чи юридичної особи, що звертається за допомогою;

- узгодження інтересів особи, яка потребує юридичної допомоги з обраним юристом, та надання необхідної інформації, передання документів, речових або інших доказів;

- обов'язковою стадією надання і отримання юридичної допомоги є підписання угоди про надання юридичної допомоги¹²;

- незалежність юриста, що надає юридичну допомогу від інших фізичних і юридичних осіб;

- наявність спеціальних засобів, прийомів і способів надання юридичної допомоги, правил професійної діяльності, передбачених законодавством;

- неможливість гарантування наперед позитивного результату при наданні юридичної допомоги.

Таким чином юридична допомога – це активна професійна діяльність юриста, спрямована на захист реально порушених або таких, що можуть бути потенційно порушені, прав свобод та охоронюваних законом інтересів фізичної та юридичної особи в порядку і з підстав, передбачених національним законодавством.

Юридичні послуги можна визначити також через їх суттєві ознаки, зокрема :

- виникнення правового інтересу замовника не пов'язане з існуванням певної реальної загрози правам і свободам фізичної чи юридичної особи, яка звертається до юриста, а зумовлене бажанням отримати певну сукупність юридичних благ, зокрема отримання консультаційних послуг, роз'яснень з питань реалізації норм права, складання процесуальних документів тощо;

- особи, які надають юридичні послуги, володіють сукупністю спеціальних знань, правил і прийомів їх надання, дотримуються правил професійної діяльності;

- домовленість про надання послуги та порядок їх оплати оформляється спеціальним договором;

- виконавець наперед передбачає результат надання послуги і всі правові, матеріальні та інші наслідки для замовника, може попередити або усунути негативні фактори, які можуть завдати шкоди інтересам замовника.

Тобто, «юридичні послуги» – це діяльність суб'єктів, створених і зареєстрованих відповідно до вимог чинного законодавства, яка направлена на надання фізичній або юридичній особі певної сукупності благ юридичного характеру за відповідну оплату.

У науці та практиці існують різні точки зору на підстави розмежування юридичних послуг і юридичної допомоги. Так, одні автори (О. М. Щуковська, А. А. Салчак, Д. В. Музюкін) розмежовують поняття «юридична допомога» і «юридична послуга» на підставі віднесення надання юридичної допомоги до сфери конституційних і соціальних правовідносин, а юридичні послуги – до сфери цивільно-правових відносин.

Досить поширеною в науковій літературі є точка зору, відповідно до якої варто розмежовувати юридичну допомогу і юридичну послугу, так як і потребу їх роздільного правового регулювання. При цьому, на думку більшості теоретиків, надання юридичної допомоги, на відміну від надання юридичних послуг, виходить за межі цивільного права і відноситься до сфери конституційних, соціальних правовідносин. Розмежування, переважно здійснюється виходячи із характеру діяльності (допомога, на відміну від послуги не має комерційного характеру), суб'єктів її здійснення (допомогу в більшості випадків надають тільки адвокати),

спрямованості на досягнення результату (для послуги, на відміну від допомоги, характерна направленість на визначений результат).

Такі автори як В. В. Печерський, А. В. Воробйов та А. В. Поляков розмежують юридичну допомогу і юридичні послуги в залежності від того, що було підставою для звернення до юриста¹³. Так, вони вважають, що підставою для звернення за юридичною допомогою є правова проблема, яка реально існує і яку потрібно вирішити. Що стосується юридичних послуг, то підставою для звернення є інтерес, який має юридичний характер¹⁴. В особи, яка звертається за отриманням юридичної послуги, існує тільки свій особистий інтерес, який він не може задовольнити самостійно. Цей інтерес носить правовий характер і найчастіше полягає в бажанні одержати в рамках консультації певну сукупність юридичної інформації, яка є корисна у тій чи іншій конкретній життєвій ситуації. Ще одним проявом юридичної послуги є складання юридичних документів, проектів договорів, заяв, а також їх юридичне оформлення. При наданні юридичної послуги у замовника з'ясовується очікуваний результат, який він має на меті отримати після її належного виконання. Оскільки для отримання потрібного результату необхідні певні документи, а також інша важлива для досягнення очікуваного результату інформація, то вона витребується в замовника.

Поняття юридична послуга і юридична допомога є досить близькими за своїм змістом, але не тотожними. І юридичні послуги, і юридична допомога ґрунтуються на знаннях у галузі права і використовуються для вирішення різних юридичних ситуацій. Для їх реалізації використовуються схожі методи і засоби. Але при цьому юридичні послуги – це об'єкт цивільно-правових відносин, і норми які регламентують надання юридичних послуг, складають окремий цивільно-правовий інститут. Надання ж юридичної допомоги знаходиться у сфері конституційних, соціальних правовідносин і являє собою міжгалузевий правовий інститут.

Отже, на основі вищезазначеного можна зробити висновок, що відмежування «юридичних послуг» і «юридичної допомоги» можна здійснювати :

– за сферою правового регулювання: юридичні послуги є об'єктом цивільних правовідносин; юридична допомога є предметом регулювання конституційних норм і норм права соціального захисту;

– за характером діяльності : юридичні послуги мають комерційний характер; юридична допомога не містить комерційного характеру;

– за суб'єктами надання: юридичну допомогу в більшості випадків надають тільки адвокати і спеціально уповноважені державні органи; юридичні послуги надає значно ширше коло спеціалістів, державні органи не можуть надавати юридичних послуг;

– за підставою звернення: при зверненні за юридичними послугами підставою є особистий інтерес правового характеру, а при зверненні за юридичною допомогою підставою є реально існуюча правова проблема, яка потребує невідкладного вирішення компетентною особою.

¹ *Ильина Т. И.* Обязательства по оказанию правовых услуг в Российской Федерации : автореф. дис. на соискание уч. степени канд. юрид. наук : спец. 12.00.03 « Гражданское право; Предпринимательское право; Семейное право; Международное частное право» / Т. И. Ильина. – М., 2007. – С. 10.

² *Музикин Д. В.* Правовое обеспечение рынка юридических услуг : автореф. дис. на соискание уч. степени канд. юрид. наук : спец. 12.00.03 « Гражданское право; Предпринимательское право; Семейное право; Международное частное право» / Д. В. Музикин. – Томск, 2007. – С. 12.

³ *Щуковская О. М.* правовое регулирование деятельности по оказанию правовых услуг : автореф. дис. на соискание уч. степени канд. юрид. наук : спец. 12.00.03 « Гражданское право; Предпринимательское право; Семейное право; Международное частное право» / О. М. Щуковская. – СПб., – 2001. – С. 15

⁴ *Владимирова И. А.* Особенности гражданско-правового регулирования оказания услуг адвокатом : автореф. дис. на соискание уч. степени канд. юрид. наук : спец. 12.00.03 « Гражданское право; Предпринимательское право; Семейное право; Международное частное право» / И. А. Владимирова. – М., 2006. – С. 5.

⁵ *Алексеев С. С.* Право – азбука – теория – философия: опыт комплексного исследования / С. С. Алексеев. – М. : Статут, 1999. – С. 71.

⁶ *Красавчиков О. А.* Категории науки гражданского права: избр. тр. в 2 т. Т. 2. / О. А. Красавчиков – М.: Консалтинг плюс, 2005. – С. 192.

⁷ *Иоффе О. С.* Избранные труды по гражданскому праву: из истории цивилистической мысли, гражданское правонарушение, критика теории «хозяйственного права» / О. С. Иоффе. – 3-е изд., испр. – М.: Статут, 2009. – С. 158.

⁸ *Кротов М. В.* Обязательство по оказанию услуг в советском гражданском праве: учеб. пособие / М. В. Кротов. – Л.: ЛГУ, 1990. – С. 100.

⁹ Конституція України : Науково-практичний коментар / Редкол.: В. Я. Тацій, Ю. П. Битяк, Ю. М. Грошевський та ін. – Х.; К., 2003. – С. 19.

¹⁰ Рішення Конституційного Суду України від 16 листопада 2000 року № 13-рп/2000 // [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/v013p710-00>.

¹¹ *Баглай М. В.* Конституционное право Российской Федерации. Учебник для юридических вузов и факультетов. – М., 1998. – С. 254.

¹² *Воробьев А. В.* Теория адвокатуры / А. В. Воробьев, А. В. Поляков, Ю. В. Тихонравов. – М., 2002 // [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.russian-lawyers.ru/2g14.shtml>.

¹³ *Печерский В. В.* Формирование понятий «юридическая помощь» и «юридическая услуга» / В. В. Печерский // Юстиция Беларуси. – 2005. – № 7. – С. 74; Воробьев А. В. Теория адвокатуры / А. В. Воробьев, А. В. Поляков, Ю. В. Тихонравов. – М., 2002 // [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.russian-lawyers.ru/2g14.shtml>.

¹⁴ Печерський В. В. Формирование понятий «юридическая помощь» и «юридическая услуга» / В. В. Печерский // Юстиция Беларуси. – 2005. – № 7. – С. 76.

Резюме

Здійснено дослідження поняття «юридичних послуг» і «юридичної допомоги» та проведено порівняльний аналіз цих двох категорій. Автором визначені підстави для розмежування «юридичних послуг» і «юридичної допомоги» на основі дослідження їх особливостей.

Ключові слова: юридичні послуги, юридична допомога, право на правову допомогу, інтерес особи.

Резюме

Осуществлено исследование понятий «юридические услуги» и «юридическая помощь» и проведено сравнительный анализ этих двух категорий. Автором определены основания для разграничения «юридических услуг» и «юридической помощи» на основе их особенностей и характерных признаков.

Ключевые слова: юридические услуги, юридическая помощь, право на правовую помощь, интерес лица.

Summary

The article deals with the research of concept «legal services» and «legal aid». A comparative analysis of these two categories is conducted. Somer certain grounds for differentiating of «legal services» and «legal aid» on the basis of their features.

Key words: legal services, legal aid, right for legal aid, interest of person.

Отримано 12.03.2012

Ю. І. МАТАТ

Юрій Ігорович Матат, аспірант Національного університету «Юридична академія України імені Ярослава Мудрого»

ДО ПИТАННЯ ЗАСТОСУВАННЯ ПРАВОПОЛОЖЕНЬ З МЕТОЮ ПОДОЛАННЯ ПРОГАЛИН У ЗАКОНОДАВСТВІ

Одним зі шляхів подолання прогалин у процесі правозастосування є використання особливого виду правоположень, які за своєю природою наближаються до правової норми, але не стають нею¹. Їх існування як особливої правової реальності пов'язано із призначенням судової практики, що виявляється в забезпеченні конкретності й визначеності юридичного регулювання.

Питання щодо ролі та значення правоположень в процесі реалізації права досліджувалися такими вченими, як С. С. Алексєєв, М. М. Вопленко, В. В. Лазарєв, А. С. Піголкін, С. П. Погребняк, В. П. Реутов, М. Д. Савенко, Д. Ю. Хорошковська, С. В. Шевчук та ін. Однак серед дослідників відсутня єдність поглядів на роль судової практики: так, одні автори стверджують, що без врахування практики неможливі ані діяльність суду, ані реалізація законодавства (С. І. Вільнянський, П. Ю. Орловський, М. Д. Шаргородський), інші ж навпаки – заперечують обов'язковий характер правоположень та визнання за ними ознаки нормативності (П. О. Недбайло, М. Г. Авдюков). Питання щодо можливості визнання правоположень джерелом права й на сьогодні не втрачає своєї актуальності. Особливо гостро ця проблема постає у випадку неповноти правового регулювання. З огляду на це, метою даної статті є розкриття ролі судової практики в механізмі подолання прогалин у законодавстві в процесі реалізації індивідуально-правової діяльності компетентних органів правозастосування.

Поняття «правоположення» було введено у радянську правову систему з метою наукової кваліфікації нормативності актів судової влади². Під правоположенням розумілися загальні положення, що сформульовані у процесі правозастосовної діяльності відповідних органів, які носять підзаконний характер та містять конкретизуючі правові норми щодо тих або інших однорідних фактичних складів³. Як зазначає з цього приводу В. В. Лазарєв, будь-яке правоположення є «офіційним приписом правозастосовного органу щодо розуміння та використання права у зв'язку із виникненням певної життєвої ситуації, що підпадає під дію закону»⁴. У свою чергу С. С. Алексєєв пропонує провести між правоположенням та правовою нормою знак рівності, стверджуючи, що правоположення – це також норма, у будь-якому разі з того моменту, коли вироблене судами положення починає застосовуватися ними як типізоване рішення даної життєвої ситуації⁵. Досліджуючи юридичну природу правоположень, вчений визначає їх як об'єктивований результат судової чи іншої індивідуально-правової діяльності компетентних органів, як відносно самостійні правові явища, специфічний різновид правової реальності⁶.